

IZ DEJAVNOSTI NARODNEGA SVETA ZA KOROŠKO PRED PLEBISCITOM V LETIH 1919—1920

TONE ZORN

Posebna vloga v okviru slovenskega gibanja na območju južne Koroške v letih 1919 do 1920 gre Narodnemu svetu za Koroško in njegovim krajevnim odsekom, ustanovljenim po ponovni zasedbi tega območja v znani majsko-junijski ofenzivi leta 1919. Navzven se je ta novi Narodni svet s svojimi odseki navezoval na tiste iz časa neposrednega razpadanja stare monarhije, vendar pa je v spremenjenih razmerah dobil novo vsebino. — Zasluga za obnovo te slovenske organizacije pripada generalu Rudolfu Maistru, na čigar pobudo se je zbrala dne 26. junija 1919 šestnajsterica uglednih Slovencev z območja Velikovca ter okolice in obnovila Narodni svet. Pozneje so se vanj vključili še drugi vplivni Slovenci z območja velikovškega in boroveljskega okrajnega glavarstva.¹

Organizacija je dokaj hitro rasla. Do konca leta 1919 je imel Narodni svet 47 krajevnih odsekov. Po nepopolnih podatkih so bili od tega časa na območju velikovškega okrajnega glavarstva ustanovljeni odseki za Tinje, Grabštajn (ta občina je bila pridružena temu okrajnemu glavarstvu), Pokrče, Vovbre, Grebinj, Rudo, severni del občine Važenberk, južni del občine Važenberk, Dravograd, Labot, Dobrlo ves, Žitaro ves, Galicijo, Rikarjo ves, Železno Kaplo, Globasnico, Pliberk, Velikovec, Bistrice pri Pliberku, Libeliče, Djekše, Št. Peter na Vašinjah, Šmihel pri Pliberku in Krčanje. V območju boroveljskega okrajnega glavarstva so v glavnem delovali narodni sveti za Borovlje, Logo ves—Škofiče, Zrelec—Radiše, Žihpolje, Bilčovs, Št. Jakob—Rožek, Hodiše—Otok, Svetno ves—Št. Janž, Podsinjovo ves—Rute, Šmarjeto v Rožu, Glinje, Vetrin, Sveče—Bistrice, Podljubelj—Sele, Loče ob Baškem jezeru, Dravo, Ledince (odsek krajevnega odbora Št. Jakob) in Št. Jakob v Rožu.²

Do plebiscita je bilo ustanovljenih še nekaj novih krajevnih odsekov Narodnega sveta, pa tudi njihovo delo je bilo bolj razgibano. V tem času je naraslo njihovo število na petdeset. Tik pred plebiscitom so bili krajevni odseki Narodnega sveta v naslednjih krajih: v Velikovcu, Tinjah, Grabštajnu, Pokrčah, Vovbrah, Grabinju, Dolini p. Zgornje Trušnje, Želinjah, Labotu, Dobrli vesi, Kasazah, Žitari vesi, Galiciji, Rikarji vesi, Železni Kapli, Globasnici, Pliberku, Bistrici pri Pliberku, Libeličah, Djekšah, Šmihelu, Krčanjah, Malem Št. Vidu, Škocjanu, Mohličah, Žvabeku, Slovenjem Plajberku, Zrelcu, Podljubelju, Podgorjah, Škofičah, Borovljah, Logi vesi, Radišah, Žihpolju, Bilčovsu, Svetni vesi, Glinjah, Vetrinju, Svečah, Podljubelju, Ločah, Selah,

Dravi, Otoku in Rožeku ter skupni odsek za občini Št. Jakob in Hodiše.³

Po svoji vlogi so bili ti krajevni odseki nadstrankarski organi (tisti iz leta 1918 so imeli tudi oblastne funkcije) in naj bi si na kulturnem in gospodarskem področju prizadevali za dvig slovenstva in uresničenje programa Zedinjene Slovenije. V tem se je območje plebiscitne cone A tudi ločilo od osrednje Slovenije, kjer je bilo čutiti živahno politično življenje in katerega odmevi v takratnem slovenskem časopisju so Slovencev na Koroškem več škodili kot koristili, kajti Nemci so s pridom uporabljali polemike v osrednjem slovenskem tisku za svojo protijugoslovansko propagando.

Ob obnovi Narodnega sveta za Koroško je predsedstvo deželne vlade za Slovenijo s posebnim dopisom obvestilo podrejene organe šele v začetku avgusta 1919 in jih opozorilo na vlogo omenjenega sveta pri bližajočem se plebiscitu: »V od naših trup zasedenem delu Koroške se je osnoval slovenski Narodni svet z nalogo, da pripravi plebiscit, ki se ima vršiti v približno 4 mesecih (plebiscit je bil dejansko šele v naslednjem letu — op. T. Z.). Na čelu mu stoji gospod general Maister. — Nujno predlagam, da se izda političnim oblastem in župnim uradom nalog, da se kolikor mogoče ozirajo na predloge, želje in prošnje tega Narodnega sveta in njegovih krajevnih odborov in tako vsi faktorji vzajemno delujejo za nam ugodni izid ljudskega glasovanja.«⁴ V skladu s tem priporočilom so konec leta 1919 določile svoje predstavnike v Narodni svet za Koroško tudi slovenske politične stranke. Izjema so bili slovenski socialni demokrati, ki jih k sodelovanju očitno niso povabili.⁵ Vseslovenska ljudska stranka je imenovala za svoja pooblaščenca v Narodni svet dr. Janka Brejca in Franca Grafenauerja, jugoslovanska demokratska stranka pa Karla Mahkoto, nadučitelja v Borovljah, ter Albina Primica, naddavkarja v Velikovcu.⁶

Zanimivo je, da je Ljubljana šele v tem času določila slovenski stvari na Koroškem prve večje denarne podpore, medtem ko so Nemci v tem času že potrošili velike vsote, namenjene protislovenski dejavnosti!⁷ — Ob vsem tem je Narodni svet za Koroško opozarjal predsedstvo deželne vlade za Slovenijo, da bodo pri plebiscitnih odločitvah nastopali za Slovence tudi negativni faktorji. Navedel je nemško agitacijo, vcepljene predsodke proti Srbom, naraščajočo draginjo, neredno aprovizacijo, izločitev Celovca iz območja jugoslovanske uprave, pomanjkanje prometnih sredstev, zastoj v prodaji domačih izdelkov, po-

manjkanje industrijskih izdelkov, neizpolnje-
ne obljube glede povračila vojne škode, posa-
mezne nekorektne postopke oblasti in
podobno, — pač dejstva, ki so jih znal
nasprotniki izkoristiti, v Ljubljani pa zanje
niso imeli posluha. V glavnem so ostali brez odme-
va tudi predlogi Narodnega sveta za izboljša-
nje razmer v plebiscitni coni A. Tako je za
ugodno izpeljavo plebiscita Narodni svet
predlagal nadaljnje izhajanje slovenskega pe-
riodičnega in propagandnega tiska, prehod v
propagandno ofenzivo, prenos delovanja v
plebiscitno cono B, oživitve slovenskega kul-
turnega življenja, razširitev in poglobitev
organizacije, nastopanje proti druginji in ve-
rižništvu, skrb za pravično delitev dobrin in
podobno. Za agitacijo je Narodni svet pred-
lagal predvsem pritegnitev Korošcev-domači-
nov. Zanimivo je, da je Narodni svet opazil
potrebo po delovanju slovenskih političnih
strank na Koroškem. Posebno je poudarjal
potrebo po delu Vseslovenske ljudske stran-
ke in Jugoslovanske demokratske stranke;
predlagal je tudi ustanovitev Samostojne
kmetijske stranke. Po mnenju Narodnega sveta
bi imela možnost še Narodno-socialna stranka
v velikovškem političnem okraju severno od
Drave. Narodni svet naj bi bil še nadalje
nadstrankarski organ, skrbel naj bi tudi za
poravnave morebitnih sporov med političnimi
strankami in opozarjal naj bi tudi na nujnost
upoštevanja koroških lokalnih razmer.⁸

V polemiki z nemškimi obtožbami, da Na-
rodni svet za Koroško združuje v svojih rokah
tako politično kot upravno oblast v plebiscit-
ni coni A, je Narodni svet poudarjal, da ima
skupaj s krajevnimi odseki predvsem gospo-
darske naloge, to je, da se ukvarja z naku-
pom in prodajo pridelkov s tega območja ter
s prometnimi vprašanji, da pa daje pomoč
prebivalstvu tudi z raznimi nasveti in s po-
ukom. V polemiki z Nemci je Narodni svet
dalje poudarjal, da nima v primerjavi z nem-
ško stranjo dovolj denarnih sredstev.⁹

Pregled dejavnosti koroškega Narodnega
sveta in njegovih krajevnih odsekov v pred-
plebiscitnem času kaže, da je bila njihova
vloga zaradi pomanjkanja sredstev in podpo-
re zato šibkejša od nemške propagande in
njene dejavnosti. Vzrok za to moremo iskati
v omejeni možnosti delovanja, v takratni
nedognani upravi plebiscitne cone A, pred-
vsem pa v osrednjih slovenskih oblasteh
(predvsem v Ljubljani!), ki niso dajale do-
voljne podpore.

To je tudi eden izmed vzrokov, zakaj niso
že leta 1919 poskusili prenesti propagandne
dejavnosti Narodnega sveta še v plebiscitno
cono B, ki je bila v nemški upravi. Gotovo je
imel pri tem besedo strah, da bo dobila an-
tantna vojaška misija v Celovcu zaradi takšne
aktivnosti povod za neposredno vmešavanje

v delo jugoslovanske upravne cone A. Tako
bi se vsaj dalo v nekem smislu tudi tolmačiti
pismo dr. Gregorja Žerjava z dne 31. oktobra
1919, da »za sedaj ne kaže predlagati naše
pritožbe glede pasu B medzavezniški komisiji
v Celovcu, ker bi s tem obratno priznali pravo
vmešavati se v našo upravo v pasu A. Vsak
primer nasilstva nad Slovenci v pasu B se
javlja v Pariz in drži v evidenci in se bo upo-
rabil, ko bo prišlo vprašanje predpogojev ple-
biscita na dnevni red. Postavitev našega za-
upnika v Celovcu tudi še ni aktualno, ker je
itak predviden zastopnik naše države pri ko-
misiji v Celovcu.«¹⁰

Tako ni čudno, da je prišlo do prvih posku-
sov ustanovitve posebnega telesa Narodnega
sveta, ki je bil namenjen plebiscitni propa-
gandi v coni B, šele v času neposredno pred
plebiscitom, t.j. dne 27. septembra 1920. Te-
daj je namreč ustanovil učitelj Vinko Mö-
derdorfer poseben propagandni odsek, na-
menjen delu v coni B, v katerem so bili me-
d drugimi zastopani slovenski narodni delavci
iz bližine Škofjega dvora, Št. Lipša, Gospe
svete, Timenice in iz Št. Ruperta pri Celov-
cu. Za agitacijsko delo so predlagali vsoto
med 15 in 20 tisoč takratnih avstrijskih kron.
Podobno kot Nemci za plebiscitno cono A so
sklenili tudi Slovenci za cono B izdati po-
sebne ubožne karte za aprovizacijo. Za sedeže
so predlagali Mali Št. Vid, Pokrče in Žre-
lec.¹¹ Še pred tem je bil podoben sestanek v
bližini Vovber, a nemška stran je zaradi ne-
pazljivosti zasledila med udeleženci tega ses-
tanka tudi ljudi iz cone B in jih zajela. Jugo-
slovanski predstavniki v plebiscitni komisiji
so ugotovili, da je to dejstvo precej škodovalo
slovenskim prizadevanjem v predplebiscit-
nem času.¹²

OPOMBE

1. Prim. novoletno okrožnico Narodnega sveta
za Koroško 1919 krajevnim odborom. Arhiv Slo-
venije (AS), fond okrajnega glavarstva Borovlje,
fasc. 1920, dok. št. 28. — 2. Gl. op. 1.; dopis Na-
rodnega sveta iz pomladi 1920, AS, fond Narod-
nega sveta za Koroško, fasc. 2. — 3. Arhiv In-
štituta za narodnostna vprašanja (A INV), fond
jugoslovanske sekcije plebiscitne komisije, fasc.
3. — 4. AS, fond poverjeništvu za notranje za-
dave deželne vlade, fasc. 10/1919, dok. št. 7331.
— 5. AS, fond okrajnega glavarstva Borovlje,
fasc. 1920, dok. št. 2483. — 6. Prav tam. — 7.
Prim. načrt za nadaljne plebiscitno delo Narod-
nega sveta; AS, fond Narodnega sveta za Koro-
ško, fasc. 2. — 8. Prav tam. — 9. Odgovor Na-
rodnega sveta na nemške pritožbe z dne 27.12.
1919, prav tam. — 10. Prav tam. — 11. Poročilo
Vinka Möderdorferja z dne 27. 9. 1920, prav-
tam. — 12. Zapisnik seje jugoslovanske sekcije
plebiscitne komisije z dne 15. 7. 1920, A INV,
fasc. 4. — Odkritju tega sestanka je bila vzrok
nepazljivost takratnega jugoslovanskega civilne-
ga predstavnika v Celovcu, dr. Druškoviča.